

تأثیر زندان و اقدامات تامینی و تربیتی در بازدارندگی دانش آموزان از مواد مخدر و روانگردان ها

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۰۵/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۱۲/۱۲)

مصطفی لطفی میامی

کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی

چکیده

اطفال و نوجوانان به لحاظ سنی و شخصیتی در برابر وقایع اجتماعی، از جمله انحراف و بزهکاری، آسیب پذیرتر از دیگرانند. اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرم میشوند، در واقع، قربانی کوتاهی نهادهای اجتماعی از جمله خانواده، مدرسه، محله و...، در انجام رسالت های تربیتی و آموزشی خود میباشند. اگرچه از نظر حقوقی، این قبیل اطفال و نوجوانان در مقاطع سنی خاصی تا اندازه های تابعان حقوق کیفری به شمار میروند و بنابراین، به لحاظ ارتکاب جرمشان باید مشمول ضمانت اجرای کیفری باشند، در این فرایند نیز باید مشمول حمایت های حقوقی واقع شوند. سیاست افتراقی ناظر بر بزهکاری اطفال در همین چارچوب معنایی یابد و توجیه میشود. در این مقاله، سازوکارهای کنونی حقوق کیفری ایران در قبال اطفال بزهکار از یکسو و سازوکارهای کیفری پیش بینی شده در قالب لایحه قانون یاب تعبیر مجلس شورای اسلامی، لایحه تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان قانونی رسیدگی به جرایم اطفال از سوی دیگر که در صورت تصویب، حقوق کیفری اطفال ایران در آینده را تشکیل میدهد مورد بررسی قرار میگیرد. همچنین ویژگیهای کنونی و آینده حقوق کیفری اطفال در ایران تحلیل شده، بر اهمیت افتراقی کردن برخورد قانونگذار نسبت به این دسته از بزهکاران تأکید میشود.

واژگان کلیدی: مواد مخدر، دانش آموز، جرایم اطفال، حقوق کیفری اطفال، اعتیاد،

زندان

بخش اول: کلیات

اعتیاد دانش آموزان موضوع حساس و بغرنج اجتماعی است که درگیری نهادها و ارگانهای مختلف با نتایج مخرب آن غیر قابل انکار است. با توجه به اینکه جامعه ما یک جامعه جوان است و قشر گسترده ای از این جوانان را دانش آموزان تشکیل میدهند، اشکال ناسازگاری، بزهکاری و ناهنجاری این قشر توسل به راهکارهای اساسی را اجتناب ناپذیر می کند به ویژه در معضل اعتیاد این مسأله نمود بیشتری پیدا می کند. حمایت از دانش آموزان در مقابل اعتیاد می تواند از اهمیت ویژه ای برخوردار باشد که در بلند مدت منجر به سلامت جامعه می گردد. چرا که اگر در جامعه ای دانش آموزان آن که پتانسیل بالقوه علم و اختراع و پیشرفت هستند؛ سرگرم معضلی به نام اعتیاد باشند، نمی توان آینده روشنی را برای آن جامعه در عرصه های مختلف ترسیم نمود. در واقع به جای جامعه ای شاداب و پویا با جامعه ای بیمار گونه، مضطرب، خموده و گرفتار در مشکلات مستقیم و غیر مستقیم اعتیاد مواجه خواهیم بود. این دانش آموزان گرفتار در دام اعتیاد در آینده، خودپدر و مادر فرزندان هستند که الگوپذیری آنها از والدینشان بسیار زیاد است. به نظر میرسد اولین نهادی که در ایجاد زمینه های گرایش به مواد در میان دانش آموزان بسیار مؤثر است، نهاد خانواده است؛ چرا که در بسیاری از موارد علاوه بر آنکه والدین به زوایای مختلف اعتیاد و آثار آن ناآگاهند، با ایجاد محیطی نا امن و متشنج راه را برای گرایش فرزندان به ارتباط با همسالان ناهنجار هموار میکنند. همچنین دانش آموزانی که والدین آنها به نوعی به مصرف سیگار و مواد مخدر اقدام می کنند، بیشتر در معرض خطر گرایش به این مواد قرار دارند. پس از نهاد خانواده نهاد آموزش و پرورش بیشترین تعاملات را با دانش آموزان دارد، اما متأسفانه عدم برنامه ریزی دقیق و عدم انسجام سبب شده آموزش و پرورش در نظام توسعه ملی به فراموشی سپرده شده و به عنوان یک نهاد ضمیمه، تابع سیاستها و برنامه های سایر بخشهای کشور عمل کند. این در حالی است که در مهار معضلی نظیر اعتیاد دانش آموزان، مدرسه در برنامه های وسیع پیشگیری سهم به سزائی دارد و هزینه ملاحظاتی که از طریق مدرسه صورت می گیرد نسبتاً کمتر است. همراهی مدرسه در برنامه های جامع اجتماعی موجب می شود تا پیامها، ارزشها و نگرشهای واحدی به نوجوانان منتقل شود. هنگامی که از ساختار مدرسه در عملیات پیشگیری استفاده می شود، تمام دانش آموزان و خانواده های

آنان زیر پوشش این برنامه ها قرار میگیرند؛ چرا که نمی توان تنها افرادی را که بیشتر در معرض خطر هستند (مانند کسانی که دارای صفات شخصیتی مستعد کننده می باشند) تحت پوشش قرار داد، زیرا این خطر وجود دارد که به آنان مارک «داشتن پتانسیل اعتیاد» زده شده و این پیام به فرد داده شود که «در آینده معتاد خواهی شد». بنابراین این نهاد با بازسازی نظام و احیای کارکرد فرهنگی، پرورشی و اجتماعی، بیشترین تأثیر را بر روح و جسم دانش آموزان خواهد داشت. در این میان نمی توان از نقش اساسی رسانه ها و نهاد های مذهبی غافل بود. رسانه ها در شکل دادن و تقویت هنجارهای اجتماعی بسیار اهمیت دارند. از این میان، رادیو و تلویزیون نفوذ بیشتری دارند ولی نقش روزنامه ها و مجلات، پوسترها و آگهی های تبلیغاتی را در ایجاد نگرش ها و ارزش ها نباید نادیده گرفت؛ چرا که تجلی پیام های گوناگون از زبانهای این پدیده خانمانسوز از راه هنر نمود و ماندگاری بیشتر به دنبال دارد. به علاوه آشنایی صحیح با مبانی دینی و مذهبی، انسان را از سیر در اندیشه های نادرست و ابتلا به انحرافات اجتماعی باز می دارد. بدون تردید پایبندی به اصول مذهبی بزرگترین عامل باز دارنده از انحرافات اجتماعی به ویژه در ارتباط با دانش آموزان خواهد بود. بنابراین این باید قبل از آنکه این معضل به بحران تبدیل شود از آن پیشگیری کرد. برای رسیدن به این هدف علاوه بر تلاش نهادهای مختلف و برنامه ریزی صحیح به حساسیت زایی تکتک افراد جامعه نیاز مندیم

بند اول: سؤالات و فرضیه های تحقیق

• سؤالات تحقیق

- ۱- اقدامات تامینی و تربیتی دانش آموزان معتاد به چه میزان در پیشگیری از اعتیاد دانش آموزان اثر بخش بوده است؟
- ۲- آیا زندان و اقدامات تامینی و تربیتی، از عوامل تأثیر گذار بر اعتیاد دانش آموزان خواهند بود؟
- ۳- عملکرد دادگاهها و ندامتگاهها و کانونهای اصلاح و تربیت تا چه اندازه در زمینه پیشگیری از اعتیاد دانش آموزان مؤثر بوده است؟

• فرضیه های تحقیق

- ۱- فقدان برنامه ریزی صحیح، تابعیت از سیاستها و برنامه های سایر بخشها و عدم آشنایی

کارکنان زندانها و کانون های اصلاح و تربیت با شیوه های اصولی آموزش، باعث شده این نهاد نتواند در برنامه های پیشگیری موفق عمل کند.

۲- سنت ها، آداب و رسوم، تأکید بر حفظ حریم خصوصی خانواده و رازداری در ایران باعث شده نهادهای مدنی و اجتماعی(زندانها و کانون های اصلاح و تربیت) نتوانند در کارکردهای کنشی موفق باشند و حساسیت لازم را برای پیگیری این نوع معضلات از خود نشان دهند.

۳- خانواده هایی که به مسائل فرزندانشان نا آگاه هستند یا خود گرفتار به مصرف مواد مخدرند، زمینه های گرایش دانش آموزان را به اعتیاد فراهم می کنند و یا کاستی در قانونگذاری موجب این مسئله شده است.

بند دوم: روش انجام تحقیق

روش انجام این تحقیق توصیفی است. در جمع آوری مطالب تحقیق، علاوه بر استفاده از کتابهای معدودی که در این زمینه وجود داشت، از مقالات مربوط به پیشگیری که در مجلات مختلف وجود داشت و همچنین مقالات متعددی که در مجله ژرفای تربیت به مسئله اعتیاد دانش آموزان پرداخته بودند، بهره گرفته شد. علاوه بر آن از سایتهای اینترنتی و پایان نامه هایی که از طریق قسمت کارشناسی تحقیقات آموزش و پرورش به دست آمد، در غنی تر شدن مطالب نهایت استفاده شده است.

بخش دوم: معیار مسئولیت کیفری اطفال و نوجوانان

طبق قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۹۲ اطفال به ۳ دسته تقسیم می شوند:
الف- اطفال تا ۹ سالگی: این افراد به علت نرسیدن به بلوغ و فقدان قوه تشخیص و تمیز، فاقد مسئولیت کیفری می باشند.

ب- اطفال بین ۹ تا ۱۵ سالگی: در صورت ارتکاب جرائم تعزیری از سوی این افراد، مجازات بزرگسالان در مورد آن ها اعمال نمی شود بلکه در صورت ارتکاب شدیدترین جرم نیز، در نهایت به یک سال حبس در کانون اصلاح و تربیت محکوم می شوند.(ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی)

ج- اطفال و نوجوانانی که هنگام وقوع جرم ۱۵ تا ۱۸ سال دارند: در مورد این افراد نیز مانند گروه دوم مجازات بزرگسالان اعمال نمی شود بلکه در صورت ارتکاب شدیدترین جرم

نیز، در نهایت به پنج سال حبس در قانون اصلاح و تربیت محکوم می شوند. (ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی)

در تمامی موارد بالا، سن شمسی ملاک می باشد.

بخش سوم: مرجع صالح رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان

رسیدگی به جرائم اطفال و نوجوانان مستلزم وجود یک دادرسی ویژه برای آنان است به همین دلیل امروزه یکی از پیشرفت های قابل توجه در حقوق کیفری کودکان، پیش بینی سیستم دادرسی مختص آنان می باشد که مورد توجه و استقبال اکثر کشورها قرار گرفته است. به جرائم اطفال در دادسرا و دادگاه ویژه اطفال رسیدگی می شود.

الف- دادرسی ویژه اطفال: در کنار دادگاه اطفال و نوجوانان شعبه ای از دادسرای عمومی و انقلاب با عنوان دادرسی ویژه نوجوانان به سرپرستی یکی از معاونان دادستان و با حضور یک یا چند بازپرس تشکیل می شود. تحقیقات مقدماتی در مورد جرائم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال توسط این دادسرا انجام و سپس پرونده جهت رسیدگی و صدور حکم به دادگاه ویژه اطفال فرستاده می شود البته در این خصوص استثنا وجود دارد و آن اینکه به جرائم زنا، لواط، سایر جرائم منافی عفت و نیز جرائم تعزیری درجه ۷ و ۸ طبق مواد ۳۰۶ و ۳۴۰ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۹۳ مستقیماً در دادگاه ویژه اطفال رسیدگی می شود.

ب- دادگاه ویژه اطفال و نوجوانان: در هر حوزه قضائی شهرستان، یک یا چند شعبه دادگاه اطفال و نوجوانان برحسب نیاز تشکیل می شود و تا زمانی که دادگاه اطفال و نوجوانان در محلی تشکیل نشده است، به کلیه جرائم اطفال و نوجوانان به جز جرائم مشمول ماده ۳۱۵ این قانون، در شعبه دادگاه کیفری دو یا دادگاهی که وظایف آن را انجام می دهد رسیدگی می شود. تحقیقات مقدماتی اطفال ۹ تا ۱۵ سال مستقیماً توسط این دادگاه انجام شده و دادگاه در این خصوص کلیه وظایفی را که طبق قانون بر عهده ضابطان دادگستری و دادسرا می باشد انجام داده و پس از تکمیل تحقیقات مبادرت به رسیدگی و صدور رای می نماید. دادگاه اطفال و نوجوانان با حضور یک قاضی مشاور تشکیل می شود و نظر مشاور مشورتی است و رئیس دادگستری یا رییس کل دادگاه های شهرستان مرکز استان، در هر استان و هر حوزه حسب مورد، ریاست دادگاه های اطفال و نوجوانان را نیز بر

عهده دارد.

بخش چهارم: نوع مجازات اطفال و نوجوانان

الف- اطفال ۹ تا ۱۵ سال : طبق ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی اطفال و نوجوانانی که مرتکب جرائم تعزیری میشوند و سن آنها در زمان ارتکاب، نه تا پانزده سال تمام شمسی است حسب مورد، دادگاه یکی از تصمیمات زیر را اتخاذ میکند:

۱- تسلیم به والدین یا اولیاء یا سرپرست قانونی با اخذ تعهد به تأدیب و تربیت و مواظبت در حسن اخلاق طفل یا نوجوان

۲- تسلیم به اشخاص حقیقی یا حقوقی دیگری که دادگاه به مصلحت طفل یا نوجوان بداند با الزام به انجام دستورهای مذکور در بند الف در صورت عدم صلاحیت والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی طفل یا نوجوان و یا عدم دسترسی به آنها، با رعایت مقررات ماده ۱۱۷۳ قانون مدنی

۳- نصیحت به وسیله قاضی دادگاه

۴- اخطار و تذکر و یا اخذ تعهد کتبی به عدم تکرار جرم

۵- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال در مورد جرائم تعزیری درجه یک تا پنج

تبصره ۱- تصمیمات مذکور در بندهای ت و ث فقط درباره اطفال و نوجوانان دوازده تا پانزده سال قابل اجراء است. اعمال مقررات بند ث در مورد اطفال و نوجوانانی که جرائم موجب تعزیر درجه یک تا پنج را مرتکب شده اند، الزامی است.

تبصره ۲- هرگاه نابالغ مرتکب یکی از جرائم موجب حد یا قصاص گردد در صورتی که از دوازده تا پانزده سال قمری داشته باشد به یکی از اقدامات مقرر در بندهای ت و یا ث محکوم می شود و در غیراین صورت یکی از اقدامات مقرر در بندهای الف تا پ این ماده در مورد آنها اتخاذ می گردد.

تبصره ۳- در مورد تصمیمات مورد اشاره در بندهای الف و ب این ماده، دادگاه اطفال و نوجوانان می تواند با توجه به تحقیقات به عمل آمده و همچنین گزارشهای مددکاران اجتماعی از وضع طفل یا نوجوان و رفتار او، هر چند بار که مصلحت طفل یا نوجوان اقتضاء کند در تصمیم خود تجدیدنظر نماید.

ب- اطفال ۱۵ تا ۱۸ سال: طبق ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی درباره نوجوانانی که مرتکب جرم تعزیری میشوند و سن آنها در زمان ارتکاب، بین پانزده تا هجده سال تمام شمسی است مجازات‌های زیر اجراء می‌شود:

۱- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از دو تا پنج سال در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه یک تا سه است.

۲- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از یک تا سه سال در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه چهار است.

۳- نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یک سال یا پرداخت جزای نقدی از ده میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا انجام یکصد و هشتاد تا هفتصد و بیست ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است.

۴- پرداخت جزای نقدی از یک میلیون ریال تا ده میلیون ریال یا انجام شصت تا یکصد و هشتاد ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه شش است.

۵- پرداخت جزای نقدی تا یک میلیون ریال در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه هفت و هشت است.

طبق ماده ۹۱ قانون مجازات اسلامی در جرائم موجب حد یا قصاص هرگاه افراد بالغ کمتر از ۱۸ سال ماهیت جرم انجام شده و یا حرمت آن را درک نکنند و یا در رشد و کمال عقل آنان شبهه وجود داشته باشد قصاص منتفی بوده و حسب مورد با توجه به سن آن‌ها مجازات مناسبی را تعیین می‌نماید.

بخش پنجم: مرحله تحقیقات مقدماتی

در دادرسی اطفال و جوانان بزهکار و دانش آموزان آلوده به مواد مخدر و در حالت خطرناک تحقیقات مقدماتی ساده و سریع انجام می‌گیرد زیرا هدف از کشف، تعقیب، تحقیق و دادرسی اصلاح و تربیت و یا درمان برای عادت دادن به زندگی اجتماعی است.

۱- وظایف نیروی انتظامی

مامورین انتظامی که مسئول حفظ نظم و آرامش در اجتماع، کشف جرم و دستگیری بزهکاران و پیشگیری از وقوع جرائم می‌باشند غالباً قبل از مقامات قضایی از وقوع جرم و یا

بروز حالت خطرناک مطلع شده تحقیقات مقدماتی رابه عمل می آورند.نظر به اینکه اطفال وجوانان دارای طبعی حساس وزود رنج بوده وعواقب وخیم اعمال خود را درک نمی کنندبرخورد اولیه نیروی انتظامی تاثیر عمیقی در روحیه آنان باقی می گذارد.هر گاه مامورین با آنان مودبانه رفتار نموده باخونسردی واحترام اشتباه آنان را گوشزد ولزوم رعایت قوانین ومقررات اجتماعی را یادآور شونداطفال وجوانان از عمل خویش اظهار ندامت خواهندنمود.

خشونت وتحقیر وتوهین حس انتقام جویی وسرکشی را تقویت، آنان را نسبت به اجتماع بدبین خواهد کرد وبه منظور اجرای عدالت اجتماعی در یک جامعه پیشرفته که هدف نیل به درجات عالی بسیار پیچیده ترقی است مامورین پلیس باید از بین داوطلبین باهوش که از لحاظ جسمی وروانی سالم هستند انتخاب شوند.

طرز انتخاب وآموزش ضمن خدمت برای اطلاع از پیشرفته ترین تکنیک های فنی وپلیسی وحفظ حرمت قانونی مردم، تشویق وتنبيه ومجازاتهایی انضباطی، تضمین موقعیت اجتماعی وقانونی در بهبود روش های اصلاحی وتربیتی بسیار حائز اهمیت است.

در اکثر کشورهای مترقی، پلیس زن در اجرای وظایف پلیس قضایی اطفال وجوانان نقش به سزایی را به عهده دارد.

۲- وظایف دادستان

در اکثر کشورها، هرگاه طفل یا جوانی که به سن کبر کیفری نرسیده مرتکب جرم مهم ویا جنایتی شود مراتب را فوراً به دادستان اطلاع داده می شود.دادستان متهم را تحت تعقیب قرار دادهدستور شروع تحقیقات مقدماتی را صادر می کند دادستان قاضی نیست بلکه مدعی از طرف جامعه است نمی تواند نسبت به ماهیت عمل ارتكابی رسیدگی کرده حکم برائت ویا محکومیت صادر کند.در صورت لزوم حفظ منافع اجتماع، می تواندقرار منع تعقیب ویا موقوفی تعقیب را صادر نمایدویا پس از تکمیل تحقیقات مقدماتی باصدور کیفرخواست پرونده را به دادگاه یا مقام صلاحیتدار ارجاع نماید.

۳- وظایف بازپرس

در کشورهای که دادرسی اطفال وجوانان بزهکار وآلوده به مواد مخدربه قاضی اطفال ویا دادگاه اطفال ویا دادگاه جوانان ویا مقام صلاحیتدار محول گردیده نیروی انتظامی در جرایم کم اهمیت مراتب را فوراً به قاضی اطفال اطلاع می دهد.پس از کسب دستور اقدامات قانونی

را به عمل می آورد. سپس پرونده را جهت تعقیب کیفری به مقام صلاحیتدار ارسال می دارد. دادستان که ریاست دادسرا را به عهده دارد پس از بررسی پرونده در صورت لزوم، جهت تکمیل تحقیقات مقدماتی آن را به بازپرس یا قاضی پرونده ارجاع می دهد. بازپرس یا قاضی اطفال پس از تکمیل تحقیقات مقدماتی با صدور قرار منع تعقیب یا تقاضای صدور کیفر خواست از دادستان به مرحله بازپرسی خاتمه می دهد در صورت تقاضای صدور کیفر خواست از دادستان و موافقت او پرونده را به مقام صلاحیتدار ارسال می دارد.

بخش ششم: ترتیب رسیدگی به جرایم اطفال

- برای رسیدگی به جرایم مربوط به اطفال باید وکیل در یکسری از این جرایم حضور داشته باشد. جرایمی که در دادگاه کیفری درجه یک ویژه اطفال و نوجوانان رسیدگی می شود و جرایم تعزیری درجه یک الی ۶ حتما باید وکیل حضور داشته باشد و اگر جرم تعزیری درجه ۷ و ۸ باشد دفاع توسط ولی و سرپرست طفل انجام می شود.
- اگر طفلی در سن ۱۷ سال و نیم جرمی را انجام داده باشد و پس از آن به اتهام این طفل در دادگاه اطفال رسیدگی نشود و سن او بالاتر از ۱۷ (مثلا ۱۸ سال و نیم) شود، پرونده وی در صلاحیت دادگاه کیفری ۱ و انقلاب و... است و این دادگاه ها باید طبق مواردی که در دادگاه اطفال آمده به جرم وی رسیدگی کنند، ولی اگر رسیدگی به جرم اطفال زیر ۱۸ سال در دادگاه اطفال شروع شد و سن وی بالا رفت به دلیل اینکه رسیدگی به جرم وی شروع شده پرونده وی همچنان در دادگاه اطفال رسیدگی می شود.
- حق استفاده از وکیل در قانون جدید آیین دادرسی کیفری برای متهم در اکثر موارد عنوان شده است؛ در قانون قبلی فقط در مرحله دادگاه متهم حق استفاده از وکیل را داشت ولی در قانون جدید در مرحله تحقیقات مقدماتی نیز حق استفاده از وکیل تکرار شده و بازپرس نمی تواند مانع حضور وکیل شود و در مرحله تحت نظر (۲۴ ساعته که ضابطین متهم را نگه می دارند) باز هم متهم حق استفاده از وکیل را دارد.
- در صورتی که لطمه ای به پرونده متهم وارد نشود وکیل می تواند با متهم در زمان تحت نظر دیدار داشته باشد البته در جرایم سازمان یافته و جرایم مربوط به سرقت و اقدام علیه امنیت ملی متهم در مرحله تحت نظر نیز تا یک هفته حق ملاقات با وکیل

را ندارد.

- ضابطین و بازپرس پرونده مکلف هستند که متهم را از حق به همراه داشتن وکیل آگاه کند. همچنین در دادگاه کیفری یک متهم حق دارا بودن سه وکیل را دارد و در سایر موارد می تواند دو وکیل داشته باشد. اگر متهمی نیز توان مالی نداشته باشد تا پایان اولین جلسه دادگاه متهم می تواند درخواست اعسار دهد و دادگاه برای وی وکیل تسخیری تعیین کند.
- اگر متهمی دارای دو اتهام باشد و یکی از آن در صلاحیت دادگاه کیفری یک (مثل اتهام قتل عمدی) و دیگری در صلاحیت دادگاه کیفری دو (مثل سرقت) که قاعدتا باید از هم جدا شود و هر کدام در دادگاه مربوطه رسیدگی شود ولی در قانون جدید آیین دادرسی کیفری اگر فردی اتهامات متعددی داشته باشد دادگاه کیفری یک توان رسیدگی به هر دو اتهام را دارد.

بخش هفتم: علل گرایش دانش آموزان به اعتیاد

افراد با اهداف زیر به مصرف موادمخدر روی می آورند : ۱- لذت بردن از صحبت با دیگران و افزایش شأن اجتماعی خود ۲- گریز از مشکلات و خوداری از روبه رو شدن با ناراحتی ها ۳- جایگزینی هیجان به جای کسالت ۴- ایجاد حس لذت یا شادمانی ۵- ایجاد احساس رهایی و جداشدن از واقعیت ۶- ایجاد حس اعتماد به نفس ۷- تجربه کردن سردرگمی و گیجی ۸- ارضای میل به مصرف (ناشی از مصرف قبلی) ۹- ایجاد حس شادمانی، سرحال آمدن و آرامش ۱۰- افزایش میزان آگاهی و تحریک احساسات ۱۱- دریافتی تازه از واقعیت روزمره ۱۲- کاهش تنش و تسکین درد ۱۳- برطرف کردن ترس و کاهش اضطراب ۱۴- بیان آزادانه خود ۱۵- تحریک و افزایش میزان بهره وری ۱۶- از بین بردن افسردگی. هر یک از انواع مواد مخدر از قدرت ایجاد تغییرات روحی و رفتاری در فرد مصرف کننده برخوردارند

بخش هشتم: زندان و اقدامات تأمینی و تربیتی و طرز اجرای آنها

بند اول: طرز اجرای روشهای مراقبتی و هدایتی در محیط

متخصصین علوم کیفری برای پیشگیری از مفاسد مجازات حبس، همواره نگهداری اطفال ونوجوانان ودانش آموزان را در محیط آزاد پیشنهاد می نمودندودر اجلاسیه ها وکنگره ها نیز اجرای روشها در محیط آزاد مورد بحث وتایید قرار می گرفت در کنوانسیون حقوق

اطفال ومقررات بیژینک نیز تاکید شده که حتی المقدور اطفال در محیط آزاد مخصوصا در محیط خانواده نگهداری شوند مگر اینکه وضعیت آنان ایجاب نماید که روش ویا مجازات شدیدتری در محیط بسته اجرا گردد. روش های مراقبتی وهدایتی در محیط آزاد به شرح زیر است:

- سپردن طفل به والدین یا سرپرست قانونی او
- روش آزادی با مراقبت وهدایت وحمایت
- سپردن طفل به خانواده مورد اعتماد

بند دوم: روشهایی بین اجرا در محیط آزاد و بسته

حبس در منزل: این مورد تا سال ۱۳۹۱ در قوانین ایران پیش بینی نشده بود اما در سال ۱۳۹۲ این مورد در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی در تبصره بند ث تبصره ۲ به صورت موردی مصوب و تصریح گردیده است ((دادگاه می تواند با توجه به وضع متهم وجرم ارتكابی به جای صدور حکم به نگهداری یا جزای نقدی موضوع بندهای الف وپ این ماده به اقامت در منزل در ساعاتی که دادگاه معین می کند.....))

اشتغال به کارهای عام المنفعه: این مورد تا سال ۱۳۹۱ در قوانین ایران پیش بینی نشده بود اما در سال ۱۳۹۲ این مورد در ماده ۸۹ قانون مجازات اسلامی در تبصره بند پ به صورت موردی جزو مجازات ها مربوط به نوجوانان مصوب و تصریح گردیده است ((نگهداری در کانون اصلاح و تربیت از سه ماه تا یکسال یا پرداخت جزای نقدی از ده میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا انجام ۱۸۰ ساعت تا ۷۲۰ ساعت خدمات عمومی رایگان در مورد جرائمی که مجازات قانونی آنها تعزیر درجه پنج است.

بخش نهم: روش نیمه آزادی

هرگاه نگهداری طفل یا جوان در محیط آزاد امکان پذیر نباشد و دادگاه یا مقام صلاحیتدار تشخیص دهد که او از محیطی که در وقوع جرم ویا حالت خطرناک تاثیر داشته دور شود ویا اینکه طفل یا جوان مدتی در محیط بسته نگهداری شده برای بازگشت به زندگی عادی اجتماعی آماده گردد دادگاه یا مقام صلاحیتدار می تواند حکم به اجرای روش نیمه آزادی را صادر کند. طفل یا جوان یا دانش آموزی که در مورد او روش نیمه آزادی صادر شده در محل خاصی که برای روش مذکور بنا گردیده و با دیوار یا سیم یا خاردار ویا وسایل دیگر

محصور نیست نگهداری می شود. در موسسات یا اماکن مذکور سالن استراحت، مطالعه، تفریح، غذاخوری معمولاً در طبقه ای همکف و خوابگاهها در طبقه فوقانی و حتی المقدور به طور انفرادی بنا می گردید. مسولین آموزشی ویا کارفرماو یا استادکار نیز هر روز ساعات ورود و خروج طفل یا جوان یا دانش آموز را دفتر مخصوص یادداشت می کند. محکوم طبق شرایطی که برای اجرای روش نیمه آزادی تعیین شده حق ملاقات با بعضی از افراد و دوستان خود یا با اشخاص دیگر را ندارد.

۱- مزایای اجرای روش نیمه آزادی

- روش نیمه آزادی برای پیشگیری از اثرات سوء زندان و تماس با بزهکاران حرفه ای و مخصوصاً برای محکومین به حبس مدت کم، بسیار موثر است.

- کاریابی پس از خروج از زندان یکی از معضلات محکومیت به حبس است. با اجرای روش این روش، اطفال و جوانان جذب بازار کار شده و از تکرار جرم به سبب بیکاری جلوگیری می شود.

- محکومین با دریافت مزد به کار راغب شده و با درآمدشان مایحتاج ضروری خود را فراهم می نمایند.

- اطفال و جوانانی که به تحصیل اشتغال دارند در محیط آرام به تحصیلات خود ادامه می دهند.

- با هدایت و حمایت مسولین و مراقبین طفل یا جوان می تواند رفتار و اعمال خود را با محیط آزاد تطبیق دهد.

به طور کلی وقتی دانش آموزی آلوده به مواد مخدر و روانگردانها میشود در صورت اعمال روش نیمه آزادی و مدیریت صحیح می توان امیدوار بود بعد از گذراندن این روش علاقه کمتری نسبت به مواد مخدر داشته باشد.

۲- اشکالات اجرای روش نیمه آزادی

مشکل مهم برای اجرای روش نیمه آزادی تهیه امکانات اشتغال به کار است. بخش خصوصی و کارفرمایان حتی بخشهای دولتی به اطفال و جوانان بزهکار اعتماد نداشته و به آسانی حاضر به ارجاع کار به آنان و قبول مسولیت نمی باشند.

- احتمال فرار و تبانی و تشکیل باند و تکرار جرم با وجود مراقبت و راهنمایی مددکاران اجتماعی و مسولین موسسه زیاد است.

- مراقبت آنهایی که روش نیمه آزادی در مورد آنان اجرا می شود مشکل می باشد.

بخش دهم: طرز نگهداری محکومین در موسسات باز

موسسه باز به مکانی اطلاق می شود که در آنجا وسایل استحفاظی از قبیل نرده وغیره جلو پنجره خوابگاه ودیوار ونرده آهنی دور محوطه موسسه وجود ندارد. حدود محوطه با علائم خاص مشخص می گردد. محکومین آزاد در محوطه موسسه رفت و آمد نموده به کار (اعم از کشاورزی یا صنعتی) ویا آموزشی (علمی یا حرفه ای) اشتغال دارند وشبها در خوابگاه موسسه به سر می برند.

استادکاران ومربیان آموزشی از آنان مراقبت می نمایند ویا مراقبین موسسه نباید مسلح باشند. با وسایل الکترونیکی از محکومینی که در موسسه نگهداری می شوند مراقبت به عمل می آید.

مجازات مذکور را نمی تواندر مورد اطفال وجوانان بی ثبات، متمرده، بی انضباط معتاد به الکل یا مواد

۱- مزایای موسسات باز

با تجربه ثابت شده که کاهش محدودیت در موسسات باز تربیتی با اصول صحیح واجرای یک روش انضباطی دقیق سبب جلب اعتمادوتقویت حس مسولیت واحترام به مقررات وقوانین اجتماعی می گردد.

-تاسیس واداره کردن موسسات باز ارزانتر از زندانها وکانونهای اصلاح وتربیت است.

-تنظیم کار در موسسات باز آسانتر از محیط بسته است.

-کار در موسسات مذکور منبع در آمدی برای دولت است.

-روابط بین اطفال وجوانان ومسوولین در موسسات باز انسانی تر از محیط بسته کامل است

-فضای باز موسسه، سبب تقویت جسمی وروانی محکومین گردیده امکان اصلاح وتربیت آنان را مهیاتر می سازد.

-اثرات روانی دوری از محیط خانواده که منجر به کمبودمحبت می گردد تا حدودی کاهش می یابد.

۲- اشکالات موسسات باز

امکان تبانی و فرار در موسسات باز بیشتر است. بدون تشکیل پرونده شناسایی شخصیت (ابسرواسیون) و تفکیک دقیق از لحاظ سن و جنسیت، نوع جرم، موقعیت و وضعیت محیط خانوادگی و اجتماعی، اجرای روش مذکور مثر ثمر نخواهد بود. بدون تجهیزات کامل الکترونیکی، مراقبت از محکومین مشکل است.

بخش یازدهم: کانون اصلاح و تربیت و طرز اجرای مجازاتها در محیط بسته (زندان)

کانون اصلاح مرکزی است جهت نگهداری، اصلاح و تربیت و تهذیب اطفال بزهکار غیر بالغ و بزهکار یا بزهکاری که کمتر از ۱۸ سال تمام سن داشته باشند. کانون مذکور از سه قسمت تشکیل شده است:

۱- قسمت نگهداری موقت

۲- قسمت اصلاح و تربیت

۳- زندان

هر یک از قسمتهای مذکور از یکدیگر کاملاً مجزا بوده و اطفال بر حسب سن و نوع جرم و سابقه ارتکاب جرم و تربیت پذیری طبقه بندی می شوند. مهمترین جرایم ارتكابی توسط محکومین کانون به ترتیب اولویت ۱- سرقت، ۲- دعوا و چاقوکشی، ۳- مواد مخدر و جرایم جنسی، ۴- دیگر جرایم... می باشد. شاید بتوان گفت که سرقت، جرم ۷۰٪ محکومین را تشکیل می دهد.

بخش دوازدهم: آماده کردن اطفال، جوانان و دانش آموزان برای بازگشت به زندگی عادی و اجتماعی

بند اول: اجازه خروج از محیط بسته

به منظور تشویق اطفال و جوانانی که طرز اعمال و رفتار و تحصیلات و یا کارشان رضایت بخش است و تحکیم علائق خانوادگی و تقبل مسولیت به آنان اجازه داده می شود که به اتفاق مراقب یا مددکار اجنماعی یا مددیار افتخاری و یا بدون مراقب به مدت معین از محیط بسته خارج و در ساعت تعیین شده به محلی که نگهداری می شوند مراجعت نمایند. صدور اجازه خروج به ترتیب زیر است:

۱- اجازه خروج از زندان یا کانون اصلاح و تربیت به مدت کم

۲- اجازه خروج به مدت طولانی

در ایران اگر حسن اخلاق و رفتار زندانی مورد تایید مسولین باشد به اجازه خروج از زندان اعطا می شود، مورد اجازه خروج به شرح زیر است

- ازدواج

- فوت بستگان نسبی یا سببی درجه ۱ از طبقه اول

- ابتلا بستگان مذکور به بیماری که برای مدت طولانی قادر به حرکت نباشند.

زندانی با لباس شخصی با مراقب یا بدون مراقب از زندان خارج می شود. مدت خروج از زندان همراه مراقب حداکثر ۸ ساعت است.

بند دوم: اعطا آزادی مشروط

در ایران شرایط استفاده از آزادی مشروط به شرح زیر است

- پیشینه کیفری : برای اولین بار به علت ارتکاب جرمی به مجازات حبس محکوم شده باشند

- تحمل قسمتی از مجازات : در جرایمی که کیفر قانونی آنها بیش از ۳ سال حبس است باید دو سوم از مجازات را گذرانده باشد و در جرایمی که بیش از ۳ سال حبس است نصف مدت مجازات را گذرانده باشد.

- رضایت از رفتار و اخلاق محکوم: در اجرای مجازات مستمرا حسن اخلاق نشان داده باشد

- ظن ارتکاب جرم در آینده نباشد

- جبران ضرروزیان

- پرداخت جزای نقدی

بند سوم: عفو

بنا به مقتضیات زمان و مکان، گاهی سیاست کیفری و منافع اجتماعی ایجاب می کند عنوان مجرمانه از اعمالی که قبلا جرم محسوب می شده تغییر داده شود و یا محکومین با اعطا عفو از تعقیب و یا اجرای تمام و یا قسمتی از مجازات معاف باشند. عفو به دو معنی ۱- عفو خصوصی ۲- عفو عمومی

بخش سیزدهم: پیشگیری از طریق نهاد خانواده

خانواده کوچکترین اجتماع انسانی و مبدأ رفتار جمعی انسان است، این نهاد پایدارترین و مؤثرترین وسیله حفظ ویژگی‌های فرهنگی و عامل انتقال آنها به نسل‌های بعدی بوده است. تحقیقات نشان داده است که دخالت مستقیم پدر و مادر در زندگی فرزندانشان مهمترین عامل حمایتی آنها به شمار رفته و در باز داشتن آنان از سقوط در دام اعتیاد مؤثر است.

در واقع می‌توان گفت پدر و مادر نه "کلید" بلکه "شاه کلیدند". اینان باید از هرگونه دگرگونی به ویژه دگرگونی روانی و رفتاری فرزندان خود با خبر باشند. اولین تمهیدات مهم پدر و مادر برای برحذر داشتن فرزندان از اعتیاد به مواد مخدر در سال‌های آتی زمانی صورت می‌گیرد که اینان هنوز چشم به جهان نگشوده اند؛ چرا که موادی همچون نیکوتین و الکل اثرات ویرانگری را بر رویان (جنین) به ویژه در سه هفته نخست بارداری می‌گذارد.

بخش چهاردهم: ارائه اطلاعات درباره قوانین مربوط به مواد مخدر

آیا لازم است والدین با فرزندان خود درباره قوانین ضد مواد مخدر، نحوه اجرا و پیامدهای نقص آنها صحبت کنند؟

به نظر می‌رسد چنین اطلاعاتی برای نوجوانانی که هنوز در تصمیم خود مردد هستند، می‌تواند نقشی بازدارنده داشته باشد. در واقع والدین با سکوت خود نشان می‌دهند که تسلیم شده و اجازه داده اند تا اطلاعات نادرست از طریق نوجوانان همسن و سال فرزندانشان در اختیار آنها قرار گیرد. والدین باید ابتدا برای فرزندانشان توضیح دهند که علاوه بر صدمات و آثار سوء جسمی و روحی ناشی از مصرف مواد مخدر، سروکار داشتن آنها با مواد مخدر پیامدهای قانونی نیز در پی دارد.^۱ در قوانین ایران می‌توان به ماده ۱۶۵ ق.م.ا.^۲ و ماده ۱۶۶^۳ و ماده ۱۷۰۱^۱ اشاره کرد. و طبق ماده ۳۳ قانون مبارزه با مواد مخدر

۱- کارل، پیکهارت، همان منبع، صص ۹-۲۸

۲- ماده ۱۶۵: خوردن مسکر موجب حد است اعم از آنکه کم باشد یا زیاد، مست کند یا نکند، خالص یا مخلوط باشد به حدی که آن را از مسکر بودن خارج نکند. تبصره ۱: آبجو در حکم شراب است اگر چه مست کننده نباشد و خوردن آن موجب حد است.

۳- ماده ۱۶۶: حد مسکر بر کسی ثابت می‌شود که بالغ و عاقل و مختار و آگاه به مسکر بودن و حرام بودن آن باشد. تبصره ۱: در صورتی که شراب خورده مدعی جهل به حکم یا موضوع باشد و صحت دعوی وی محتمل باشد محکوم به

مصوب ۱۳۶۷ به منظور مبارزه با قاچاق مواد مخدر از هر قبیل و مبارزه با تولید، خرید و فروش و استعمال آنها، ستادی به ریاست رئیس جمهور تشکیل و کلیه عملیات اجرایی، قضایی، برنامه های پیشگیری و آموزش عمومی و تبلیغ علیه مواد مخدر در این ستاد متمرکز می باشد. بنابر این والدین باید با فرزندان خود درباره سه نوع نقص قانون و پیامدهای احتمالی آن صحبت کنند: مالکیت مواد مخدر، مصرف مواد مخدر و فروش مواد ممنوعه از نظر قانون، طبق ماده ۷۰۲ ق.م.ا. ۲ و طبق بند ۵ ماده یک قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب سال ۱۳۷۶، استعمال مواد مخدر به هر شکل و طریقی جرم است مگر در مواردی که قانون مستثنی کرده باشد و همچنین ماده ۶۵ قانون اصلاح قانون فوق الذکر مصوب سال ۱۳۷۶ اعتیاد به مواد مخدر را جرم دانسته و به معتادان اجازه داده است به مراکز مجازی که از طرف وزارت بهداشت و... مشخص می شوند مراجعه و نسبت به درمان خود اقدام نمایند.

بخش پانزدهم: ارائه اطلاعات درباره مالکیت مواد مخدر

مالکیت مواد مخدر، یعنی داشتن چنین موادی با خود، در قفسه مدرسه، در ماشین، در منزل و یا در هر جای دیگری که مربوط به ما می شود. نوجوانان با نگهداری مواد مخدر در اتاق خود خانواده خویش را در معرض خطرانی جدی قرار می دهند، زیرا اگر چه والدین وجود چنین موادی را در خانه خود ممنوع کرده اند و اطلاعی از این کار فرزند خود ندارند، اما خرید مواد مخدر برای مصارف شخصی اغلب نوجوانان را با جرائم جنایی مرتبط می سازد که ممکن است خطرات اجتماعی مهمی را به مخاطرات یادشده اضافه کند.^۳ که والدین با آگاه کردن فرزندان خود از عواقب مالکیت مواد از بسیاری از مخاطراتی که فرزندان آنان را تهدید میکند، جلوگیری می کنند.

حد نخواهد شد. تبصره ۲: هرگاه کسی بداند که خوردن شراب حرام است و آنرا بخورد محکوم به حد خواهد شد گرچه نداند که خوردن آن موجب حد می شود.

۱- ماده ۷۰۱: هرکس متجاهراً و به نحو علن در اماکن و معابر و مجامع عمومی مشروبات الکلی استعمال نماید علاوه بر اجرای حد شرعی شرب خمر به ۲ تا ۶ ماه حبس تعزیری محکوم می شود.

۲- هرکس مشروبات الکلی را بخرد یا حمل یا نگهداری کند به سه تا شش ماه حبس و یا تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم می شود.

بخش شانزدهم: ارائه اطلاعات درباره مصرف موادمخدر

بند اول: مصرف تجربی مواد

کنجکاو می تواند زیانبار باشد، یکی از توصیف های مواد مخدر و داروهای تجویزی ، عبارت است از : « سمی که با قصد هدفی خاص مورد استفاده قرار می گیرد» هدف استفاده از این گونه مواد، ایجاد تأثیرات دارویی یا تفریحی است. مصرف سم خطرناکی دارد که موجب بروز صدمات شیمیایی در مصرف کننده می شود. به دلیل ماهیت دوگانه مواد مخدر و خاصیت دارویی آن، هرگونه مصرف آنها باید با دقتی خاص صورت پذیرد. مصرف کننده باید مراقب باشد که استفاده از این مواد همواره علاوه بر تأثیرات درمانی و لذت بخش، دارای خطر مسمومیت احتمالی به دلیل واکنش های نامطلوب است. میل به تجربه کردن، در کنجکاو برای کشف ناشناخته ها و انجام تجربه های جدید ریشه دارد و از همین رو از اهمیت ویژه ای در فراگیری تحول و رشد نوجوان برخوردار است. طبیعی است که فرزندان با خروج از دوره کودکی و ورود به دوره نوجوانی به فکر تجربه کردن مواد مخدر بیفتند.

بند دوم: مصرف تفریحی مواد

مصرف تفریحی در واقع نامی برای مراحل آغازین فرایند معتاد شدن به یک ماده مخدر است و تمامی معتادین، اعتیاد خود را ابتدا با مصرف تفریحی موادی مانند سیگار و یا تریاک شروع کرده و به اعتیاد به هروئین و حشیش رسیده اند.

بند سوم: زیاده روی در مصرف

برخلاف مصرف تفریحی یا تجربی که الزاماً موجب از هم پاشیدن زندگی مصرف کننده نمی شود، زیاده روی در مصرف زمینه ساز تغییراتی شدید و منفی در نگرش و تصمیم گیری های مصرف کننده است. نوجوانی که در مصرف مواد زیاده روی می کند به طور روز افزونی نسبت به مصلحت خود یا دیگران بی اعتنا است. بدیهی است که تذکر این نکات از سوی والدین می تواند عامل بسیار مهمی در پیشگیری از اعتیاد باشد.

بند چهارم: الگو بودن والدین

مسئلاً پدر و مادری که خود گرفتار سوء مصرف مواد مخدر هستند، نمی توانند در پیشگیری از اعتیاد فرزندانشان موفق باشند. در این صورت علاوه بر این که فرزندان از

رفتارهای والدین بیشتر الگو می پذیرند، به دلیل محیطی که در آن قرار میگیرند زمینه های گرایش آنان به مصرف مواد فراهم می آید. بنابر اینوالدین برای موفقیت در این زمینه باید به نکاتی توجه داشته وعادات غلط خویش را اصلاح کنند.

بخش هفدهم: پیشگیری از طریق نهادهای اجتماعی

بند اول: نقش آموزش و پرورش در پیشگیری از اعتیاد

آموزش و پرورش بعنوان یکی از ارکان و بنیادهای نظام اجتماعی از یک سو با برنامه های آموزش همگانی و گسترده و ازسوی دیگر مسئولیت آموزش مهارتها ، انتقال تجربه ها و حفاظت از کیان فرهنگی واجتماعی جامعه را از طریق جامعه پذیر نمودن افراد بویژه نوجوانان و جوانان بعهدده دارد. به عبارتی دیگر آموزش و پرورش از طریق شکل دهی بهینه اندیشه ها، گفتارها و رفتارهای سالم در افراد و گروههای اجتماعی از یک سو بستری مناسب برای فعالیت و بهره وری و کار این انسانها در جهت تولید، توزیع و مصرف عادلانه مایحتاج خود فراهم می آورد و از سوی دیگر با شکل دهی روابط اجتماعی بهینه در درون نظام اجتماعی با چشم اندازی به بستر جهانی این روابط، زمینه تعالی و تکامل اجتماعات انسانی را فراهم می سازد با چنین نقش حساس و کلیدی ، آموزش و پرورش مسئولیت سنگینی در قبال نابهنجاریها و آسیب های اجتماعی همچون اعتیاد به مواد مخدر به عهده دارد.^۱

بند دوم: چگونگی ارائه آموزشها در مدارس

الف) شیوه های دادن اطلاعات در مورد مضرات مصرف مواد مخدر
برنامه های آموزشی

اهداف به طور مشخص و در راستای اجتناب با حذف نادرست از موادمخدر یا در راستای کاهش یا نگهداشتن آن در سطحی است که عواقب مضر آن را به حداقل برساند. اهداف آموزشی جلوگیری از سوءمصرف موادمخدر به طور مجزا به اهداف شناختی، عاطفی و رفتاری تقسیم می شوند. این اهداف می توانند کوتاه مدت، بلندمدت یا ساده و پیچیده باشند، اما در همه این حالات این اهداف باید صریح و منطبق با دیگر اهداف و در چارچوب وسیع تر

۱- ژرفای تربیت (نشریه پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در آموزش و پرورش)، شماره نوزدهم، بهمن ۱۳۷۹، ص

آموزشی باشند. افرادی که مسئولیت دستیابی به این اهداف را دارند، باید نسبت به آنها به درک لازم رسیده باشند. یک‌چنین برنامه‌ریزی آموزشی نیازمند تعریفی روشن از اهداف موردنظر است. راه‌هایی را که باید استفاده کرد تا به این اهداف رسید و اندازه‌هایی که باید به کار گرفت تا تعیین شود آیا طریقه دستیابی به اهداف یادشده به نحوی مطلوب پیش می‌رود و اینکه واقعاً این راه‌حل‌ها به نتیجه می‌رسند یا نه حائز اهمیت است. پس از آن توجه اولیه تعریف مسئله‌ای است که باید حل شود و نوع سیاست مورد استفاده بستگی به درک روشن و طبیعت مسئله دارد و مهم‌ترین اهداف آموزش عدم سوءمصرف موادمخدر عبارتند از:

- افزایش اطلاعات صحیح درباره مضرات موادمخدر.
- تغییر دیدگاه‌ها و نگرش‌ها در ارتباط با موادمخدر.
- تبیین ارزش‌ها به منظور یاری دادن به دانش‌آموزان در جهت اتخاذ تصمیم در رابطه با موادمخدر.
- کمک به بلوغ و ثبات عاطفه دانش‌آموزان به منظور کاهش انگیزه برای استفاده از موادمخدر.
- آموزش استفاده مسئولانه از موادمخدر قانونی.

این اهداف در راستای هدف کلی تربیتی و کاهش استفاده نادرست از موادمخدر است، اما باید دانست افزایش دانش صحیح در مورد موادمخدر لزوماً به هدف کلی سوءمصرف موادمخدر منتهی نمی‌شود، زیرا بسیاری از رفتارهای سوءآگاهانه است که ناشی از ضعف اراده است، اما قدر مسلم این است که افزایش دانش صحیح نیز یکی از عوامل تقویت اراده (تقوی) است.

آموزش‌های مطلوب با روش‌های مناسب آموزش پیشگیری از اعتیاد در مدارس زمانی موفق خواهد بود که از روش‌های مناسب ذیل استفاده شود:

- (۱) روش اعطای بینش: در این روش سعی بر این است که تلقی آدمی از موادمخدر دگرگون شود. ایجاد دگرگونی در تلقی افراد از لوازم قطعی تغییر رفتار و اعمال آدمی است.
- (۲) روش ترساندن: این روش (تقویت منفی) بر این نکته تأکید دارد که کاربرد نادرست انواع موادمخدر، عواقب ناخوشایندی دارد، از جمله انواع بیماری‌ها، اختلال‌های عاطفی و...
- (۳) روش زمینه‌سازی: طبق این روش باید شرایطی که تسهیل‌کننده گرایش افراد به اعتیاد

است، از پیش به نحو مقتضی دگرگون شود.

۴) روش تحریک ایمان: در این روش، محرک ایمان به خداست و کسی که به خدا ایمان دارد، از نیروی بالقوه‌ای برخوردار است که مظهر تحولات عظیم درونی خواهد شد و بر این اساس فرد کمتر به اعتیاد گرایش دارد.

۵) روش مواجهه با نتایج اعمال: براساس این روش باید پیامدهای اعمال افراد را به او نشان داد. پشتوانه این روش حب ذاتی آدمی است. هنگامی که فرد بیاید و ببیند که پیامد عمل او زیان خودش را به بار می‌آورد، نگاه جدی‌تری به مسئله خواهد داشت.

۶) روش مقابله با مشکلات: در این روش فرد از طریق تمرین ایفای نقش‌ها یا تکنیک‌های مشابه دیگر تلاش می‌کند با مشکلات اجتماعی و روانی روبه‌رو شود، آنها را حل کند و به اهداف خود برسد. پیش‌فرض این روش آن است که افراد آشنا به راه‌های مقابله با مشکلات ارتباطی با دیگران کمتر در هنگام تنش به موادمخدر روی می‌آورند.

۷) روش ابراز توانایی‌ها: هرگاه انسان خود را توانا ببیند و بداند که کاری از دست او برمی‌آید، احساس سربلندی و عزت خواهد کرد، ولی هرگاه خویشتن را ناتوان بباید و ببیند که کاری از او ساخته نیست، احساس سرافکنندگی خواهد داشت و از آنجا که احساس عزت با احساس ذلت قابل جمع نیست، برای تأمین عزت در افراد باید احساس عزت را به وجود آورد تا مجالی برای تکوین احساس ذلت نماند، زیرا افرادی که دارای خودباوری ضعیف هستند، بیشتر در معرض احساس نیاز به استفاده از موادمخدر قرار دارند و در ضمن کمتر قادر هستند در مقابل فشار همسالان برای استفاده از مواد مخدر مقاومت کنند.

۸) روش عبرت‌آموزی: در این روش موعظه بر محور خود فرد نیست، بلکه با نظر دیگران شکل می‌گیرد. خواه این دیگران از پیشینیان باشند یا از همراهان. در این روش می‌توان از زبان قصه استفاده کرد تا بر نفوذ و جاذبه آن بیفزاید و سرنوشت کسانی که قدم در این راه برداشتند، به تصویر بکشند تا مایه عبرتی باشد برای دیگران، چراکه تجربه دیگران درس عبرتی برای افراد دیگر است.

ب) دروسی برای پیشگیری از اعتیاد در مدارس

در نهایت و در راستای پیشگیری از اعتیاد، باید به فرزندان و دانش‌آموزان خود در مدارس این نکات را آموزش داد:

۱) تاریخچه مصرف موادمخدر در ایران و نقش استعمارگران

- (۲) شناسایی انواع موادمخدر (به خصوص موادمخدر جدید و صنعتی)
(۳) آسیب‌شناسی اعتیاد
(۴) نشانه‌شناسی اعتیاد
(۵) عوارض ناشی از مصرف طولانی موادمخدر
(۶) ایجاد نگرش منفی نسبت به استعمال موادمخدر و تغییر نگرش دانش‌آموزان نسبت به معتادان
(۷) نحوه دوستیابی سالم
(۸) نحوه مقابله با فشارهای گروه همسالان و دفاع از تصمیمات خود در گروه و استقلال در گروه
(۹) نحوه برخورد با والدین
(۱۰) نحوه برخورد با آلام، دردها و ناراحتی‌ها. همچنین لازم است دانش‌آموزان این درس مهم را یاد بگیرند:

- اعتیاد مانند بیماری‌های دیگر قابل درمان است، اما به دشواری.
 - معتادان نیاز به حمایت همه‌جانبه دارند.
 - مصرف تفریحی موادمخدر دروازه ورود به اعتیاد است.
 - برای تسکین درد نباید خودسرانه از موادمخدر استفاده کرد.
- پس بدانیم که برای پیشگیری از اعتیاد امروز باید به سراغ آموزش و مدارس رفت که فردا دیر است و نگذاریم عفریته اعتیاد مجالی برای خودنمایی داشته باشد.

بخش هجدهم: نقش رسانه‌های گروهی و مذهب در پیشگیری از اعتیاد

بند اول: پیشگیری از طریق رسانه‌های گروهی

فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی نقش بسزایی در به نتیجه رسیدن برنامه‌های پیشگیری از مصرف مواد مخدر دارند^۱. شناسایی نیازها و مشکلات جامعه هدف و انعکاس روش‌های آسان و قابل فهم مباحث پیشگیری در رسانه‌ها برای عموم مردم از جمله نکات مهم در اطلاع‌رسانی این حوزه به شمار می‌رود. اگر رسانه‌ها این امر را تبیین کنند که رفتن به سمت اعتیاد سرابی بیش نیست و در واقع خاستگاه و جایگاه اصلی آرامش انسان، آرامش روحی و روانی

۱برگزاری سومین همایش رسانه و اعتیاد در اردیبهشت ۸۹ نشانگر نقش پر رنگ رسانه در این حوزه است.

است؛ مطمئناً بخش بزرگی از انسان‌هایی که ممکن است به شکل غفلت‌آمیز دچار اعتیاد شده باشند، حتماً اصلاح خواهند شد.

بند دوم: نقش رسانه‌های گروهی در پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان

امروزه از طریق رسانه‌های گروهی بویژه تلویزیون و رادیو که در اغلب منازل و حتی دور افتاده‌ترین نقاط کشور به آسانی راه یافته‌اند و می‌توانند در ایجاد یک ارزش اجتماعی و رفتار اخلاقی تأثیرات بسزایی داشته باشند؛ با ارائه برنامه‌های آموزنده افراد جامعه را در برقراری رابطه صحیح با همدیگر و بخصوص با فرزندان راهنمایی نمود و در حل مسائل گوناگون و ایجاد شرایط و بسترهای مطلوب نقش مؤثری ایفا نمود. برای بالا بردن سطح کیفی رسانه‌ها و غنی نمودن برنامه‌های آموزشی در پیشگیری از اعتیاد به مواد مخدر لازم است به نکاتی توجه شود:

اولاً به منظور پرهیز از مخاطرات و بدآموزیهای رسانه‌ها و برای اعتلای سطح بینش و تحکیم باورهای مردم در بررسی محتوای پیام‌ها و فیلم‌ها، استفاده از نظرات متخصصان مختلف (روانشناسان، جامعه‌شناسان، مربیان تعلیم و تربیت و...) الزامی است. تجربه نشان داده است که هر قدر محتوای فیلم‌ها و پیام‌ها طبیعی‌تر و به واقعیت زندگی روزمره نزدیک‌تر باشد و به گونه‌ای غیر مستقیم ارائه گردد، پذیرش آن از سوی افراد جامعه بیشتر بوده و اثرات آن هم با دوام خواهد بود.

ثانیاً آموزش و ترویج مناسبات و روابط صحیح در خانواده‌ها با هدف ایجاد پیوندهای معنوی و عاطفی سالم بین اعضاء خانواده از نکات مهمی است که باید مورد توجه رسانه‌های جمعی قرار گیرد. همچنین پیام‌های رسانه‌ها به گونه‌ای تنظیم شود که افراد را به محترم شمردن خانواده و احساس مسئولیت هر یک از افراد در برابر اعضاء دیگر تشویق نماید و اطلاع‌رسانی به مردم با استفاده از تجارب علمی و عملی کشورهایی که در زمینه مبارزه با مواد مخدر موفق بوده‌اند حائز اهمیت می‌باشد و در همین زمینه نمایش دادن زندگی معتادانی که موفق به ترک اعتیاد شده‌اند مؤثر خواهد بود.

ثالثاً چاپ و انتشار کتاب و مجله‌های مناسب کودکان، نوجوانان و جوانان به ویژه زندگینامه بزرگان که می‌تواند راهنمای با ارزشی برای آنان باشد، مفید خواهد بود. همچنین رسانه‌های گروهی با ترتیب دادن برنامه‌های مختلف رادیویی، تلویزیونی، انتشار

پوستر، جزوه، کتاب، نوار و... برای گروه‌های مختلف جامعه می‌توانند آنان را از خطرات و اثرات سوء مصرف مواد مخدر آگاه نمایند، خلاصه اینکه سازمان صدا و سیما که طبق قانون مبارزه با مواد مخدر از اعضای ستاد مبارزه با مواد مخدر است، وظیفه سنگین، رسالت و سهم بزرگی در آموزش اقشار مختلف مردم داشته، اگر محتوای برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی از آموزندگی لازم برخوردار باشند و روشی اتخاذ کنند که جنبه‌های تربیتی و اخلاقی و فرهنگی و علمی آن پربار، ثمر بخش و جذاب باشد بدون شک یکی از مؤثرترین پدیده‌های آموزنده، از بهترین راهنمایان و مربیان خواهد بود.

بخش نوزدهم: نقش مذهب در پیشگیری از اعتیاد

مطالعات روانشناختی نشان داده است که هر چه ارتباط انسان با خداوند عمیق‌تر و پایدارتر باشد احتمال گرایش به انحرافات اجتماعی از قبیل سوء مصرف مواد مخدر کمتر خواهد بود. بنابر این کسانی که تقید مذهبی بیشتری دارند، در برابر ابتلاء به مواد مخدر مقاومتر هستند. به عبارت دیگر، ضعف ارزشهای مذهبی افراد را برای ابتلا به مواد مخدر آسیب پذیر می‌کند. اعتیاد را می‌توان نوعی خود فریبی یا خودباختگی نامید که راه نجات آن، بازگشت به خداوند و خویشتن است. کسی که شیرینی نام و یاد خداوند را در قلب و اندیشه و زبان خود چشیده باشد، آسانتر می‌تواند در برابر وسوسه‌های اعتیاد مقاومت کند. حضرت علی (ع) می‌فرماید «مومن مانند کوه استوار است و به آسانی در برابر ناملایمات تسلیم نمی‌شود». مهمترین نقش مذهب پیشگیری اولیه از اعتیاد است. بدین معنا که هر چقدر فرد از لحاظ اعتقادی و مذهبی در سطح مطلوب‌تری قرار گیرد، کمتر به دام اعتیاد گرفتار می‌شود چرا که بسیاری از دستورات دینی مخالف با سوء مصرف مواد مخدر است.

در پایان این بخش به این نتیجه می‌رسیم که پس از خانواده دانش‌آموزان بیشترین تعاملات را با نهاد آموزش و پرورش دارند. بنابراین اصلاح ساختار آموزش و پرورش و اتخاذ راهکارها و برنامه‌های اصولی در زمینه پیشگیری از اعتیاد دانش‌آموزان، زمینه بسیاری از انحرافات را در این زمینه خواهد گرفت. البته برای موفقیت در این زمینه استفاده از ابزارهایی چون رسانه‌ها و تقویت اعتقادات مذهبی مطمئناً در پیشبرد اهداف برنامه‌های پیشگیری مؤثر خواهد بود.

نتیجه گیری و پیشنهادات

در این مقاله علمی گروه هدف را دانش آموزان قرار دادیم و به این نتیجه رسیدیم که می توانیم به گونه ای آنها را پرورش دهیم که آینده سازان سالم جامعه باشند تا به تبع آن جامعه ای سالم و عاری از آسیب های اجتماعی داشته باشیم. به این نتیجه رسیدیم که برای پیشگیری اولیه از اعتیاد دانش آموزان خانواده و نهادهای اجتماعی مانند آموزش و پرورش، مذهب و رسانه های گروهی بسیار مهم هستند. و عملکرد هر کدام از اینها بدون هماهنگی و وجود دیگری بی اثر است و همه اینها در کنار هم و با هماهنگی با هم می توانند دانش آموزانی پاک و سالم پرورش دهند و در این راه ارائه آموزشهای پیشگیرانه و هشدار دهنده در خانواده ها، مدارس و رسانه های گروهی و توسل به باورهای دینی بسیار حائز اهمیت است. البته نقش متخصصان و دانشمندان را نمی توان ندیده گرفت؛ چرا که با ارائه راهکارهای مفید می توانند کمک شایانی در به ثمر رسیدن این برنامه ها داشته باشند. البته قابل ذکر است که هر چند مدارس، مساجد، انجمن های مردمی، دستگاههای اعمال قانون و... می توانند در کاهش قابل توجه سوء مصرف الکل یا مواد مخدر کمک کنند، ولی هیچ یک اهمیت ویژه خانواده و والدین را ندارند. آموزش موادمخدر باید از درون خانه و از سنین بسیار پایین حتی قبل از مدرسه آغاز شود. استانداردهای رفتاری که والدین در خانه و خانواده خود برقرار می سازند، می تواند قوی ترین نگهدارنده فرزندان در برابر خطر مصرف مواد باشد.

البته آموزش و پرورش هم نقش بسیار مهمی در این زمینه دارد و به گفته یک روانشناس «برنامه های ضد اعتیاد در مدارس به مغز بچه ها نفوذ می کند نه به قلب و درون آنها».

نکته ای که در پایان قابل ذکر است این است که با توجه به گستردگی عوامل اطلاع رسانی این آگاهی برای والدین وجود دارد که باید چه رفتاری با یک جوان و یا نوجوان داشته باشند اما آنچه مهم است این است که چگونه این اطلاعات را به کار گیرند، مثلاً؛ در زمینه پیشگیری از اعتیاد دانش آموزان تحقیقات بسیاری از طرف ستاد مبارزه با مواد مخدر صورت گرفته و این اطلاعات از طریق بروشورها و مجلات به دست خانواده ها و مدارس می رسد. اما آنچه قابل تأمل است اینکه در تمام این بروشورها تأکید شده که چه عواملی باعث اعتیاد می شود و اشخاصی که با جوانان و نوجوانان سرو کار دارند باید چه کاری انجام

دهند یا چه کاری انجام ندهند اما ارائه راهکاری عملی که چگونگی این باید‌ها و نبایدها چاره ساز باشد بسیار کم است و مسئله دیگری که باید مورد توجه قرار گیرد ارزیابی این برنامه ها است و اهداف این برنامه ها هم باید معین شود.

پیشنهادات

- ۱- آموزش والدین در زمینه چگونگی ارتباط با فرزندان خویش و ایجاد محیط خانوادگی امن تا زمینه های گرایش دانش آموزان به مصرف سوء مواد ایجاد نگردد.
 - ۲- آگاهی دادن به دانش آموزان در سطح مدارس ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان متناسب با سطح ادراک آنها و بالاخص گوشزد کردن مضرات اعتیاد از نظر شکل ظاهری، آینده شغلی و موقعیت اجتماعی.
 - ۳- آموزش مهارت های فردی و اجتماعی که در مواقع حساس و بحرانی، نوجوانان و جوانان جرأت « نه گفتن » را داشته باشند.
 - ۴- برنامه های پیشگیرانه با رویکرد جامعه مدار، این برنامه ها به آموزش پیشگیری برای رسانه ها، والدین و گروه های اجتماعی می پردازد، همچنین صدا و سیما می تواند با تهیه فیلم ها و سریال های مناسب در جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در زمینه های عواقب مصرف مواد مخدر تأثیرگذار باشد.
 - ۵- تغییر باورها و نگرش های غلط و رایج درباره مواد مخدر و جا انداختن این باور که « حتی یک بار مصرف مواد مخدر منجر به اعتیاد می شود ». چه بسا نوجوانان و جوانانی که با بازکردن صفحات روزنامه ها و مجلات، که به دروغ و بدون هیچ گونه پشتوانه عملی و علمی به تبلیغ ترک اعتیاد تضمینی در چند ساعت و یا چند روز می پردازند، اغوا شده و به خیال باطل ترک سهل و ساده دست به مصرف مواد می زنند.
 - ۶- افزایش پایبندی به اصول اعتقادی و مذهبی و آشنا نمودن جوانان و نوجوانان با احکام شرعی درباره حرام بودن مصرف موادی که بر جسم و روح انسان تأثیر منفی می گذارند.
 - ۷- برنامه ریزی اصولی و همه جانبه در خصوص راهکارهای پیشگیری غیر کیفی از سوی متولیان امر همراه با ارزیابی صحیح این برنامه ها از عوامل تأثیر گذار بر کاهش معضل اعتیاد در میان دانش آموزان خواهد بود.
- در انتها امیدوارم زمانی ما تاثیر مثبت زندان، دارالتادیب و اقدامات تامینی و تربیتی در

اطفال (دانش آموزان) مصرف کننده مواد مخدر را ببینیم آن مهم محقق نمی شود مگر قضاوت با صلاحیت در جایگاه قضاوت با تصمیم گیری سنجیده ومعقولانه کمک شایانی به اصلاح اساسی ودرمان اطفال (دانش آموزان) معتاد و برگشت ساده آنان به زندگی عادی نماید، چرا که با یک قضاوت اشتباه امکان نابود کردن زندگی اطفال (دانش آموزان) می باشد شاید برای همیشه باعث متنفر شدن وزنده کردن حس انتقام در اطفال (دانش آموزان) معتاد شود که با تلاش تمام نهادهای اجتماعی و جا افتادن این فرهنگ که تک تک افراد درمقابل این معضل مسئول هستند، جوانانی پاک و سالم و جامعه ای عاری از مواد مخدر داشته باشیم.

منابع و مأخذ

الف (کتاب ها

- ۱- برنامه بین المللی کنترل مواد مخدر سازمان ملل (گزارش جهانی مواد مخدر ۲۰۰۰)، «اصول مربوط به کاهش تقاضا»، ترجمه: اداره کل روابط بین الملل دبیرخانه ستاد، ناشر دبیرخانه ستاد مبارزه با مواد مخدر، ۱۳۸۲
- ۲- پیکه‌ارت، کارل، «کلیدهای پیشگیری و مقابله با اعتیاد در نوجوان و جوان»، مترجم: مسعود هومان، چاپ چهارم، موسسه انتشارات صابرین، ۱۳۸۲
- ۳- فرجیها، محمد، «اظهارنظر کارشناسی در باره لایحه پیشگیری از وقوع جرم»، مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهشها، ۱۳۸۵
- ۴- مایرز، آرتور، «مواد مخدر و فشار گروه همسالان»، ترجمه: افسانه اعتمادی، چاپ اول، ناشر معاونت امور فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی خراسان، تابستان ۱۳۸۱
- ۵- محمد نسل، غلامرضا، « پلیس و سیاست پیشگیری از جرم»، اولین همایش ملی پیشگیری از وقوع جرم (۱۱ و ۱۲ اسفند ۱۳۸۷)، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، ۱۳۸۷
- ۶- معین، محمد، « فرهنگ معین»، انتشارات سی گل، جلد اول، ۱۳۸۲

ب) مقالات

- ۱- اصغری، زهرا، «بررسی علل سقوط جوانان و نوجوانان در دره ژرف اعتیاد و راههای پیشگیری»، پایان نامه تحصیلی مقطع کارشناسی رشته آموزش ابتدائی، ۱۳۸۳
- ۲- خواجه نوری، یاسمن، « تأثیرمداخله های زود هنگام روانشناختی - اجتماعی در پیشگیری از بزهکاری»، مجله حقوقی دادگستری، سال هشتم، شماره ۴۸ و ۴۹، ۱۳۸۳
- ۳- زرگری، سید مهدی، «پیشگیری از بزهکاری در منابع ملی و فراملی»، مجله گواه، شماره ۱۲، بهار ۱۳۸۷
- ۴- ژرفای تربیت (نشریه پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در آموزش و پرورش)، شماره نوزدهم، بهمن ۱۳۷۹
- ۵- عباچی، مریم، «حمایت از اطفال در مقابل اعتیاد و قاچاق مواد مخدر»، مجموعه

مقالات برگزیده، همایش بین المللی علمی کاربردی جنبه های مختلف سیاست جنایی در مقابل مواد مخدر، جلسه سوم، ناشر روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹

۶- مجله ژرفای تربیت، « نشریه پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر در آموزش و پرورش »، شماره بیست ونهم، آذر ۱۳۸۰

۷- مجله همراه (نشریه توانمندسازی سازمانهای غیر دولتی فعال در پیشگیری از مواد اعتیاد آور)، شماره ۲۲، فروردین ۱۳۸۴

۸- مجله همراه (نشریه توانمندسازی سازمانهای غیر دولتی فعال در پیشگیری از مواد اعتیاد آور)، شماره ۷، دیماه ۱۳۸۲

۹- مجله همراه (نشریه توانمندسازی سازمانهای غیر دولتی فعال در پیشگیری از مواد اعتیاد آور)، شماره ۲۲، فروردین ۱۳۸۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی